

Creative Commons – en mulighed for bedre afbalancering mellem bruger og rettighedshaver?

Af Lone Jensen

En Creative Commons licens giver en forfatter mulighed for at udbyde sit værk i en alternativ licensløsning, der befinder sig på forskellige trin på en skala mellem yderpunkterne "All rights reserved" og "No rights reserved". Derved opnås licensen "Some rights reserved".

Lone Jensen
Projektkonsulent/Bibliotekar
ASB Bibliotek
jen@asb.dk

Ophavsrettens rolle i bibliotekernes kernevirke som formidlere af videnskab og kultur er et debattemne og et spørgsmål, som kræver aktiv stillingtagen i forhold til det praktiske arbejde med brugerne.

Bibliotekerne befinder sig i et felt imellem rettighedshavere på den ene side og brugere på den anden. Det har altid været tilfældet, og bibliotekerne har også en plads i ophavsretslovens § 16, som giver særlige privilegier for tilgængeliggørelse af både trykte og digitale værker.

I udviklingssammenhænge f.eks. DEFF-regi er målet at give brugere en tidssvarende adgang til kvalitetsbaseret information. Tidssvarende i denne sammenhæng er en adgang fra brugerens laptop uafhængigt af tilhørsforhold til institutioner og uafhængigt af, hvor han/hun rent fysisk befinder sig i verden. Det er i stor udstrækning lykkedes at føre biblioteket over i den digitale tidsalder, og det har betydet, at rettighedsspørgsmålet er havnet på bibliotekernes skriveborde med fornyet styrke, da digital information og ophavsret går hånd i hånd – om end ikke altid lige lykkeligt. Hverdagen giver ofte en oplevelse af, at teknologien giver fantastiske muligheder for udnyttelse af digital information. Muligheder som ophavsretten kan synes at spænde ben for. Distribution af ophavsretsbeskyttede værker til undervisningsformål er et af flere eksempler.

Hvordan forholder det sig med det forholdsvis nye begreb Creative Commons (CC)? Kan

det være med til at skabe den større balance mellem bruger og rettighedshaver, som kunne være ønskelig? Er det relevant for forskningsbiblioteket at forholde sig til? Det kan være svært at vurdere ud fra dagspressens dækning af emnet, da der her fokuseres mest på musik- og filmverdenen, hvor den store mediekoncentration ligger. Men ja – CC er væsentlig for forskningsbibliotekerne. Dels fordi det kan være en mulighed for forskere at benytte Creative Commons' licenssystem og dels fordi adgang til de videnskabelige og akademiske tidsskrifter bruges som argumentation for et alternativt licenssystem. Artiklen fortæller generelt om Creative Commons licenssystem og knytter specielt an til forskningsverdenen og den ophavsretlige kontekst.

Creative Commons er nu lanceret i Danmark, og begivenheden blev markeret med et arrangement d. 10. juni 2006 på Politikens Hus i København med Creative Commons' grundlægger professor Lawrence Lessig som keynote speaker. Lawrence Lessig er professor i immaterialret ved Stanford University i Californien og hans forskning fokuserer på, hvordan lovgivning skal styre udveksling af information og ideer i den digitale tidsalder. Han har skrevet flere bøger om emnet og senest er udkommet titlen: *Free culture. How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*, New York, Penguin Press, 2004. Bogen er blevet rost af kontorchef Peter Schønning fra Kulturmini-

steriets ophavsretskontor som en af de bedste bøger om ophavsretspolitik nogensinde.¹

Hvordan forholder CC sig til ophavsretten?

Lessig siger udtrykkeligt i sin bog 'Free culture', at CC ikke vil konkurrere med ophavsretten, projektet har derimod til hensigt at komplementere den.

Det er ikke CC's mål at bekæmpe forfatterens ret, men derimod at gøre det nemmere for forfattere og skabere af værker at udøve deres rettigheder på en mere fleksibel måde². Det skal derfor betragtes som et tilbud til forfattere at benytte sig af dette licenssystem, som kan anvendes på forskellige niveauer.

Der er heller ikke belæg for at sige, at CC står i modsætning til ophavsretten. Folketingets Udvalg for Videnskab og Teknologi har i juni 2005 stillet Kulturministeren spørgsmålet, om der kan opstå problemer mellem en dansk CC licens og den danske ophavsret. I svaret henvises til Kulturministeriets arbejdsprogram for ophavsretten af 13. maj 2004, hvor det står anført, at: *"Nogle opfatter open source, Creative Commons osv. som en modsætning eller et alternativ til ophavsretten. Det er imidlertid ikke tilfældet. Disse fænomener kan uden problemer fungere og indpasses i det ophavsretlige system. Ophavsretten er jo blot et tilbud til ophavsmanden, en mulig hjælp til selvhjælp; hvis man ønsker det, er det helt i overensstemmelse med ophavsretssystemet at give helt eller delvis*

Det er ikke CC's mål at bekæmpe forfatterens ret, men derimod at gøre det nemmere for forfattere og skabere af værker at udøve deres rettigheder på en mere fleksibel måde

Tanken og ideen med CC er at udvide det offentlige domæne, der indeholder værker, som ikke er beskyttede.

afkald på sine rettigheder, således at brugerne i større grad må kopiere værker, end hvad der følger af loven. Som bekendt er det heller ikke ualmindeligt, at man lægger sit materiale ud på internettet til mere eller mindre fri afbenyttelse ud fra et lønligt håb om at blive lagt mærke til i mediestrømmen. Det er et frit valg, om ophavsmanden ønsker at gøre brug af sine lovfæstede ophavsrettigheder.”³

Tanken og ideen med CC er at udvide det offentlige domæne, der indeholder værker, som ikke er beskyttede. Det drejer sig f.eks. om faktuelle data, ideer, lovstof, offentlige aktstykker, publikationer fra offentlige institutioner og værker, hvor beskyttelsestiden på 70 år efter ophavsmanden død er udløbet. I denne ”mappe” eller ”kasse”, som udgør det offentlige domæne, befinder sig værker, som alle kan udnyttes – enten ved at gøre dem tilgængelige for andre eller ved at viderebearbejde værkerne og på den måde skabe nye værker. Med CC vil Lessig støtte tanken om en bevægelse af forbrugere og indholdsleverandører, som ved udnyttelse af CCs licenssystem udvider det offentlige domæne. Et sådan domæne vil iflg. Lessig fordele deling af indhold og mulighed for i større udstrækning at basere sig på andres indhold. I sidste ende vil det bidrage til øget kreativitet og innovation, og derved bidrage til en forbedret samfundsøkonomi.⁴

Creative Commons – et alternativt licenssystem

Creative Commons er et non-profit foretagende, som er stiftet i 2001 i Massachusetts og har hjemsted hos Lessig på Stanford University.

Creative Commons tilbyder ophavsmænd et licenssystem, hvor man kan afgive hele eller dele af sin eneret i forbindelse med udgivelse af værker på internettet. Eneretten er hjørnesteinen i ophavsretsloven, og enhver, der skaber et værk, har eneret til at råde over sit værk. Dvs. at man har ret til at bestemme, hvordan værket skal gøres tilgængeligt for andre og ret til at bestemme, om andre må bearbejde værket.

Med en Creative Commons licens har man mulighed for at udbyde sit værk under en licensløsning, som ligger på forskellige trin

på en skala mellem yderpunkterne ”All rights reserved” og ”No rights reserved” og derved opnå ”Some rights reserved”, som er CC’s slogan.

I praksis kan man lægge sit værk ud på internettet og samtidig eksplicitere, hvilke dele af ens eneret man afgiver ved anvendelse af et af de seks niveauer i licenssystemet. Det gøres meget nemt via hjemmesiden www.creativecommons.dk, hvor licenssystemet er oversat til dansk og tilpasset de ophavsretlige regler, som Danmark er underlagt. Juridisk Institut på Copenhagen Business School har forestået hele arbejdet med lanceringen af CC i Danmark, og instituttet huser under juridisk ledelse af lektor Thomas Riis projektet i Danmark. Thomas Riis går i øvrigt foran og bakker projektet op ved at udgive sin næste lærebog om markedsføringsret ved CC-licens.

Projektet kan sammenlignes med og er også inspireret af andre organisationer, der arbejder for alternativ ophavsret f.eks. Free Software Foundation. Man kan sammenligne CC med Free eller Open Software, hvis licens kaldes General Public Licence (GPL). CC adskiller sig fra GPL ved at give brugeren en valgfrihed med hensyn til licenstype, som man ikke opnår ved brug af GPL.

Som sagt er der forskellige niveauer i licenssystemet, som angiver hvilke rettigheder, der afgives til offentligheden. Nedenfor illustreres forskellige måder at afgive sin ret på. Laveste niveau er: ”Navngivelse”. Brugeren må anvende værket, men forpligtiger sig til at kreditere værket, hvilket også harmonerer med navngivningsretten i ophavsretsloven f.eks. i forbindelse med brug af citater.

Den mest udstrakte afgivelse af rettigheder er: ”Del på samme vilkår”. Brugeren kan ændre, bearbejde eller bygge videre på værket (remix eller recreate) under forudsætning af, at det nye værk distribueres under samme licens. Derudover har man mulighed for at beholde sin ret til kommerciel udnyttelse og ret til at bearbejde og ændre værket.

	Navngivelse. Brugeren skal kreditere værket på den måde, der er angivet af rettighedshaveren og licensgiveren
	Ikke-Kommerciel. Brugeren må ikke bruge dette værk til kommercielle formål.
	Ingen Bearbejdelser. Brugeren må ikke ændre, bearbejde eller bygge videre på dette værk.
	Del På Samme Vilkår. Hvis brugeren ændrer, bearbejder eller bygger videre på dette værk, må brugeren kun videresprede det resulterende værk under en identisk licens.

www.creativecommons.dk

Den kommercielle brug er interessant, idet det altid vil dreje sig om brugerens kommercielle udnyttelse af værket og ikke forfatterens eller skaberens. Det betyder, at en CC licens ikke udelukker, at man laver en kontrakt med et forlag om en kommerciel udgivelse på internettet eller som trykt publikation. Lessig har eksempler fra USA på både fiktive og faglitterære bøger, som viser, at salget af den trykte udgave er steget efter, at indholdet er gjort gratis tilgængeligt på internettet. Denne måde at publicere på har fungeret som en bedre spredning af indholdet og i realiteten som reklame for den trykte bog.

Konklusionen er, at distribution af gratis indhold på internettet øger værdien af kommercielt indhold.⁵

Creative Commons licenser udtrykkes i tre forskellige formater:

- The Commons Deed (menneske-læsbar kode) – dvs. en forklaring på, hvad licensen medfører ved hjælp af et logo
- Den Juridiske Tekst (advokat-læsbar kode) er tilpasset den nationale ophavsretslovgivning
- Metadata (maskin-læsbar kode), hvilket gør det muligt for internetsøgmaskiner at søge efter materiale, som er tilgængeligt under en bestemt licenstype.

Ved at benytte en CC-licens signalerer man også til omverdenen, at man er interesseret i spredning og synliggørelse af sit arbejde. Derved står man frem med den holdning, at man gerne deler sine værker med andre – blot ens værk bliver krediteret på ordentligt vis.

Man behøver ikke at underskrive et dokument for at få en Creative Commons licens, hvilket på den ene side gør den enkelt at håndtere, men også kræver af forfatteren, at han/hun er velovervejende i sit valg af licens.

Forskningsverdenen her under Science Commons

Der er ikke tvivl om, at Creative Commons kan være et redskab for forskere, der vil sætte deres forskningsartikler i spil enten ved at publicere direkte på nettet eller ved at indgå forlagskontrakter, som sikrer, at de beholder dele af deres eneret. Ved åbningsarrangementet holdt Stina Teilman, Ph.d. fra Københavns Universitet et oplæg om, hvordan hun havde valgt at publicere sin Ph.d.-afhandling på internettet under en Creative Commons-licens – navngivning, ikke-kommerciel, ingen bearbejdelse. Dvs. at alle har frihed til at fremstille eksemplarer og gøre værket tilgængeligt for almenheden på de vilkår, som er nævnt ovenfor under navngivelse, ikke-kommerciel, ingen bearbejdelse. Stina Teilmans motivation for at vælge en CC-licens var et ønske om, at hendes afhandling skulle være synlig og ”ikke blot have i en støvet biblioteksreol”. Derudover vurderer hun, at publicering på internettet vil give flere citater og anerkendelse og respekt for værket.

Det er interessante betragtninger fra en ung forsker, som tillægger det stor betydning, at hendes arbejde spredtes til en bred kreds.

Science Commons er et nystartet forskningsprojekt under Creative Commons, som har tre fokusområder: Publicering (Scholar Copyright Project), Licensering (Biology materials transfer project) og Data (Neurocommons).

Projektet skal bl.a. ses i konteksten af krisen inden for den videnskabelige publicering, og som et af flere projekter, der kan være med til at ændre den nuværende situation, hvor forfatters afgivelse af eksklusive rettigheder til forlag er en barriere for Open Access initiativer.

Scholar's Copyright Project tilbyder forfattere *OpenAccess-Creative Commons 1.0 Addendum*, som kan fungere som tilføjelser til forlagskontrakter, og som har til formål at sikre forfattere forsat ret til at anvende værker i forbindelse med undervisning, konferencepræsentationer, forskningsarbejde og andre professionelle aktiviteter.

I dette arbejde samarbejder projektet med SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) og er inspireret af

SPARC Author Addendum. Det er annonceret, at de to organisationer i løbet af dette efterår i samarbejde vil etablere et webbaseret værktøj til udarbejdelse af disse tilføjelser til forlagskontrakter.

Udfordringen for forskningspubliceringen er at koble Creative Commons sammen med Open Access initiativet og på den måde inddrage forskerne i processen, og bibliotekerne kan udnytte den tætte forskerkontakt og spille en aktiv rolle i denne proces.⁶

Kritikpunkter fra ophavsretsverdenen

For bibliotekerne som samarbejdspartnere til forfattere og andre rettighedshavere er det vigtigt at være bekendt med projektet Creative Commons og følge det tæt, da det er svært at spørge om, hvordan det vil udvikle sig i fremtiden. Samtidigt kan det være en god hjælp at vide, hvor svaghederne ligger rent ophavsretsligt, da det bl.a. er den kontekst, Creative Commons agerer i.

Peter Schønning har den indvending imod Lessigs bog, at den er meget amerikansk, og at den på ingen måde tager højde for den nordiske og europæiske lovgivning. Denne adskiller sig på flere punkter fra den amerikanske, bl.a. har vi en citatret i Norden. Ydermere mener Schønning, at det er et mantra i ophavsretten, at ophavsmanden har ret til at bestemme over bearbejdelse og genbrug, som Lessig angriber som en kulturbegrænsning i forhold til den frie kultur, hvor man kan remixe og videreanvende værker.⁷ Ifølge professor Jan Rosén skal man være forsigtig, når man bruger ord som remixe og sharing og rette opmærksomheden på en skarp skelnen til plagiatet, som altid har været ilde set. Professor Jan Rosén anfægter også Lessigs brug af ordet ”information”, som dækker over oplysninger, som ikke er ophavsretsligt beskyttede som f.eks. fakta, dataoversigter, individuelle meninger. Jan Rosén betragter CC som en alternativ distributionsmodel for beskyttede værker, som ikke vil kunne finde købere på et kommercielt marked. Der er derfor ikke tale om noget paradigmeskift, men til CC's ros er det lykkedes at skabe et organiseret forum for ophavsmænd, som gerne vil bidrage med ”byggesten til en dynamisk informationsbyggeplads.”⁸

Konklusion

Selvom der øjensynligt ikke er tale om en nyskabelse inden for ophavsretten, idet forfattere altid har kunnet afgive hele eller dele af deres ophavsret, er CC en ramme for, hvordan man nemt kan håndtere sine rettigheder ved

publicering på internettet. Det er med andre ord en let tilgængelig formidling af, hvad der for de fleste er svært stof. Ved at benytte en CC-licens signalerer man også til omverdenen, at man er interesseret i spredning og synliggørelse af sit arbejde. Derved står man frem med den holdning, at man gerne deler sine værker med andre – blot ens værk bliver krediteret på ordentligt vis. For bibliotekerne kan CC give et udgangspunkt for en nødvendig dialog med forskere om håndtering af rettigheder f.eks. i forbindelse med Open Access. Åbningsarrangementet på Politikens Hus gav indtryk af, at det kan være attraktivt for forfattere på universiteter at benytte sig af denne licensform, og derfor skal vi som biblioteker være klar til at formidle den mulighed.

Noter

- 1 Schønning, 2005, s.216
- 2 Lessig, 2004, s.286
- 3 Kulturministeriet, 2004, s.11-12
- 4 Lessig, 2004, s.284
- 5 Lessig, 2004, s.285
- 6 Ariadne, 2005
- 7 Schønning, 2005, s.217
- 8 Rosén, 2006, s.17-18

Literatur

www.creativecommons.dk
www.creativecommons.org
www.lessig.org

Ariadne, 2005, nr. 45. Hoorn, Esther: Repositories, *Copyright and Creative Commons for Scholarly Communication*. Set d. 4.10.2006 www.ariadne.ac.uk/issue45/hoorn/

Hoorn, Esther and Maurits van der Graff (2005) *Towards good practices of copyright in Open Access Journals. A study among authors of articles in Open Access Journals*. Pleiade Management & Consultancy. Set d. 4.10.2006 www.surf.nl/en/publicaties/index2.php?oid=50

Kulturministeriets arbejdsprogram for ophavsretten, 2004. Set d. 4.10.2006 www.kum.dk/sw12778.asp
Lessig, Lawrence (2004). *Free culture. How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. Penguin Press

Rosén, Jan. *Immaterialrätten i informationssamhället. North-South, Open Source och Creative Commons en vägande kritik mot ensamrätten?* 37. Nordiska Juristmötet i Reykjavik d.19. august 2005. Nordisk Immaterialt Rättsskydd, 1/2006 s. 2-22
Schønning, Peter (2005)

Anmeldelse. Lawrence Lessig: *Free Culture. How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*, The Penguin Press, New York 2004, xvi + 345 sider (ISBN 1-59420-006-8). I: Nordisk Immaterialt Rättsskydd, 2/2005 s. 216-219